

Ратко Божовић

ЛИЈЕПО СОЦИОЛОШКО ПРИПОВИЈЕДАЊЕ

Драгољуб Б. Ђорђевић, *Узорници и пријани*
(Скица за портрет *YU* социолога религије),
Чигоја штампа, Београд, 2008.

Драгољуб Б. Ђорђевић нас је тако рећи већ навикао на писање посебно интересантних и инспиративних књига из социолошких наука (нпр. *Sociologija forever*). Он то, једноставно речено, умије. Књига о којој је ријеч приказује свог аутора, прво, као добронамјерног човјека; друго, као znalца области којом се бави и треће, као човјека скромног када говори (пише) о другима. То је тако, јер ниједног момента не истиче себе, чак ни тамо гдје природа ствари намеће нешто тако. Дакле, код Ђорђевића се рефлектује једна максимализација уважавања другог која чак некада оде према претјеривању, али уопште добронамјерном и уљудном посебно.

Портретисањем, посебно ријечима, другог (или других), истовремено се, на одређени начин, објављује свој сопствени портрет. То Драгољуб Б. Ђорђевић чини на најбољи начин. Иначе, Д. Б. Ђорђевић може комотно, без зазора, стати „раме уз раме“ са својим изабраним узорницима, без потребе да чека своје предвођење друге генерације социолога религије и то баш сада у неким посебним државицама, бившим републикама, некада нам заједничке домовине (већ помало старе Југославије). Једино што му недостаје у односу на самосвојно изабрану групацију социолога религије јесте „заостајање“ у годинама старости, „премлад а зрео“ за прву изабрану генерацију па

мора да чека за себе неко друго долазеће вријеме.

У књизи *Узорници и пријани* с необично успјешно одабраним насловом изложен је особен приступ предметној области о којој је ријеч (предмету истраживања) као што је приказан специфичан начин излагања. Ђорђевић се, дакле, појављује са пуно смисла у избору теме, њеном осветљавању, гдје се остварује (двострука) узајамна захвалност за њихов фер однос у међусобној сарадњи. Ваљда и посебна захвалност тих истих других за њихове узорно представљање интелектуалној јавности. Не треба изоставити а да се не помене ауторова *љепота писања* која долази до пуног израза. Њу, иначе, Ђорђевић веома успјешно његује, с посебно играђеним стилем, књижевним (али и народним језиком). А када је већ ријеч о љепоти писања, онда синтагму 'љепота писања' треба разумјевати у естетском смислу, а не педагошким као 'лијепом писању', (из)грађеном рукопису који се некада у другој Југославији практиковао као наставни предмет у нижим разредима основне школе.

Бити свој у односу на другог, за човјека је фундаментална форма постојања. Други смо (и) ми, за другог, уосталом, као и он сâм за другог. Међусобно уважавање подразумијева прије свега, етички однос према другом као лицу а не предмету, да се сусретне са другим, како

то каже Емануел Левинас, етички субјект се (по)ставља на мјесто другог и тиме преузима или, боље речено, прима на себе одговорност за гријехе и несрећу других и претвара „у своју одговорност која је одговорна за слободу другог“ (Е. Левинас, *Другачији од бивства или с ону страну бивствовања*, Јасен, Никшић, 1999). Може се слободно констатовати да Д. Б. Ђорђевић, пишући о другима, узима себи (компетентно) за право, уз извјесне могуће пропусте када хвали другог (или друге) да вриједност другог подигне на виши ниво. У тој другости као друштвености у којој се уважава други, штавише и више него ми (или ја) сам(и), Д. Б. Ђорђевић пише ову књигу, посве занимљиву књигу. Књига је, у ствари, нека врста монографије о десет најпризнатијих, по Ђорђевићевом суду, социолога религије, односно социолога који су се озбиљније и интензивније бавили религијом. Сви су они (живи) у познијим годинама живота, а и умрли, такође су били зрелије личности у некадашњој југословенској социологији. Неки од њих су се веома успјешно, поред религије, бавили другим областима друштвеног живота. О свима њима Ђорђевић је писао топлим ријечима, па се стиче утисак да се не ради само о добрим научницима, него и о добрим људима, без обзира на неке ситне недоумице за неке од њих.

Пишући о својим *узорницима* и, по њему самом, о *пријанима*, није тешко препознати топлину осјећања према својим претходницима. Са дужном пажњом ће им истаћи све врлине, а замјерке много рјеђе, готово се може рећи, само тамо гдје је то неодгодљиво. Тако ће он у *Уводу* ове књиге потцртати: „Заиста, и овим скромним белешкама, још једном желим да се захвалим онима који су утрли пут савременој социологији религије. Поједини од њих били су ми учитељи, други ми постали пријатељи. [...]“

О њима – учитељима и пријатељима – писао сам водећи рачуна о нама, који настављамо онде где су они стали, засновано се надајући да ће то што сам забележио бити од користи множини социолога, посебно да ће стимулисати многе млађе међу њима да нам се придруже и унапреде социологију религије – ту дивну, али и захтевну дисциплину“ (стр. 20). Заиста, с правом Д. Б. Ђорђевић гаји наду да ће неко продужити његову замишљао и реализовати неко слично дјело.

Можда због његове душевности и друштвености, како је иначе и познат код оних који су се дружили а неки се и даље друже с њим. Зна ипак да прецијени (бар неке и/ли бар унеколико) социологе религије са ех-Ју простора, као нпр. када је казао: „Срђан Врцан социолог религије светског угледа“ (стр. 40). А Врцан добронамјерном колеги у електронској поруци овако, поред осталог, одговара: „Ја сам себе никад нисам тако доживио као што не доживљавам ни данас“ (стр. 40, фуснота 11). Да ли је и колико Ђорђевић прецијенио доскоро живог социолога Срђана Врцана? Ако бисмо жељели да расправљамо по том питању, ипак стоји то да Д. Б. Ђорђевић са своје позиције добродушности зна да наглашено истакне неке вриједности стваралачког дјелања одређених социолога, посебно оних с којима је био у активnoj научној кореспонденцији. Но, то не значи да треба аутоматски доводити у питање објективност вредновања овог познатог социолога религије и то како вредновања уопште друштвених проблема тако и вредновања позиције и улоге религије у друштву. Отуда се не умањује вредновање ни самих социолога религије па ма колико сам Ђорђевић био у добрим колегијалним, чак и пријатељским односима са било с ким од њих. Уосталом, као што ни скромност одређених аутора (социолога) у процјени вриједности својих дјела не мора значити објективну исти-

ну, исто тако нескромност других аутора још мање мора представљати објективни суд о дјелу које сами стварају. Но, поред свега тога изношење вриједности дјела (па и научног) релативна је категорија која, поред тога, што се разликује код разних процјењивача дјела које је други створио постоји и временска релативност (темпорална условност) која се и код истих аутора као и код процјењивача (критичара) мијења у току времена. Овдје се не ради о релативности вредновања дјела оног са становишта временске дистанце нити о релативности самог истраживачког поступка, него, прије свега, у питању је истраживачка имажинација која „нас оспособљава да схватамо историју и живот поједица, као и њихове узамјне односе у условима датог друштва. [...] За онога ко је у стању да појми и увиди важност тог задатка и значај те перспективе можемо рећи да га красе одлике класичног социјалног аналитичара“ (Р. Милс, *Социолошка имажинација*, Савремена школа, Београд, 1964: 10). За Ђорђевића се може рећи да га красе баш особине доброг класичног аналитичара као и социолога с развијеном социолошком имажинацијом, што у приличној мјери, показује и овом књигом.

Изабрани Ђорђевићеви социолози религије су прво *узорници*, па послје тога, што је за очекивати, и *пријани*, а што то опет не морају бити. Но, то ипак ни најмање не значи да човјекова потреба за другим човјеком није битна за међусобне односе људи и уопште за потпунију егзистенцију било којег човјека узетог као појединца.

Портрети су учињени без фаворизовања било којег узетог од њих, једноставно наређани по азбучном реду: Штефица Бахтијаревић, Срђан Врцан, Никола Дуганџија, Јаков Јукић, Марко Кершеван, Никола Скледар, Есад Ћимић, Сергеј Флере, Иван Цвитковић и Ђуро Шушњић. Одабрана дружина од 10 социоло-

га религије, дође му можда као чиста „десетка“, што је (про)цијенио и одабрао селектор Д. Б. Ђорђевић. Но, аутор ове „десетке“ ипак преферира њих тројицу: Срђана Врцана, Јакова Јукића и Ђура Шушњића, који се истичу међу њих десет. Тиме је ипак донекле прорадио селективно-вредносни суд. Али, мора се рећи, не много чујно. Чак се може констатовати да према неким вредновањима (истицањима) и неких других, ван ове тројице, ствара недоумице ако бисмо, по Ђорђевићевом опусу или његовој анализи доприноса социологији религије, покушали да их строжије рангирамо. Можда би ту неки могли Ђорђевићу дати одговарајући „приговор“. Такође, када смо већ код „приговора“, овој може се рећи необичној књизи, изгледа да је њен аутор настојао да пише скоро искључиво афирмативно о изабраним првјенцима социологије религије, без значајнијег критичког осврта на њихово дјело.

Портрет сваког од десет изабраних грађен је мање-више јединствено са извјесним разликама, односно одликама, које се препознатљиво и особено односе на њега, као и извјесним посебностима што се тичу специфичног односа аутора (Ђорђевића) и узорника који је предмет истраживачке пажње. Упознати сваког од њих посебно и истовремено их међусобно упоређивати, што Ђорђевић успешно чини, подразумијева (про)читати сваког од њих с могућношћу споразумјевања али и неспоразумјевања. „А бити компетентан читалац (што сигурно Д. Б. Ђорђевић јесте – ум. Р. Р. Б.) значи много више него имати готово (лингвистичко, семантичко, литерарно ...) упутство за употребу текста“ (Б. Шигаковић, *Пред лицем другог*, ЈП Службени лист СРЈ, Београд; Јасен, Никшић, 2002: 141).

Интересантан је Ђорђевићев поступак, који као да је прешао у манир, тестирања и преиспитивања сопственог научног

рада у области социологије религије у циљу откривања колико то што ради има вриједност у мишљењу компетентних стручњака социолога религије. То се посебно односи на израду докторске дисертације и то не само када је у питању сарадња са ментором Сергејом Флереом и другим члановима Комисије за одбрану доктората, него и другим када су у питању социолози до чијег му је мишљења било стало. И овдје треба поменути Ђорђевићеву узгред изречену информацију о дискриминационом некадашњем односу према њему неких универзитетских наставника, припадника универзитетске бирократије, који су спречавали стваралачко дјелање овог продорног и интелектуално агресивног тада младог социолога. Ето тако се то одиграло, да ће овај афирмисани социолог религије, вјероватно доживјети пензионисање као професор других социолошких дисциплина, па и неких филозофских, ван матичног Филозофског факултета, тј. остати до краја универзитетске каријере на Машинском факултету Универзитета у Нишу. У књизи има и неких других интересантних ствари из Ђорђевићеве библиографије с одређеним пикантеријама, што књизи даје додатни квалитет. Иначе, Д. Б. Ђорђевић је социолог с геопростора ех-Ју који је изузетно агилан, уопште покретљив, знатижељан и посебно комуникативан. Онда је *ipso facto* сјајан организатор социолошких и шире интелектуалних окупљања, а која су имала или даље имају посебну вриједносну тежину, тиме и афирмацију у ширим друштвеним оквирима (југословенског и међународног карактера). У праву је хрватски социолог Синиша Зриншчак када у свом предговору за Ђорђевићеву књигу истиче посебан значај и значење ове књиге. Он, поред осталог, о овој књизи каже: „Она није само знанствени урадак, већ и есејистичко књижевно дјело, које описује не само протагонисте књиге, већ и

аутора особно, његове професионалне и животне преференције, његов поглед на социологију, али и вријеме у којем смо живјели и у којем живимо. То је, вјерујем, разлог да сам књигу помно прочитао од корица до корица, мада ми је највећи дио њенога садржаја морао бити унапријед познат“ (Зриншчак, Предговор: Пледоаје за социологију религије – скица за разговор, стр. 9).

Књига представља комплетну анализу положаја и улоге, значења и значаја, па стања и перспективе једне посебне социолошке науке као што је *социологија религије*, дивне, али како каже њен аутор, и захтијевне дисциплине на ех-Ју просторима. Писана је, већ је речено, необично. Несвакидашња је, досјетљива и маштовита. У њој се препознаје изражена социолошка имажинација са зналачком домишљатошћу. Но, опет не може јој се једноставно приговорити да није дискурзивна, већ само интуитивна. У њеној обради има пак и строге дискурзивности, али и ослобођене и продуктивне интуиције. Уосталом, у многим елементима, ставовима и судовима, очигледно се показује њихова искуствена заснованост. Ако се ту и тамо покаже слободније резонување или разумијевање у херменеутичком кључу друштвених појава, поготову када је у питању тумачење религије, то у сваком случају не мора бити ограничавајући фактор у сагледавању, на прави начин, одређене појаве која је предмет истраживачке пажње.

Д. Б. Ђорђевић зна лијепо (баш лијепо) да стваралачки машта. У ствари, игра и то кроз пројекцију како би га могао његов узорни и омиљени професор Ђуро Шушњић посматрати, док је читао његове нерелигиолошке књиге *Критику социолошке методе* и посебно *Рибаре људских душа* и уједно код угледног професора спремати испит из *Методологије друштвених истраживања*. Тако је Ђор-

Ђевић замишљао угледног професора, на следећи начин: „Стари ме професор вероватно негде из прикрајка строго посматра и шапуће: е, учениче мој, затвараш ми списатељски круг – као не знаш да ћу изнедрити своје најбоље дело!“ Ту ће замишљени сабесједник наставити недовршени дијалог када је истовремено спремао код угледног професора испит из *Методологије друштвених истраживања*. „Ученик“ сигурно погађа које је то дјело, па каже: „Добри мој професоре, знам, само се правим наиван – и једва чекам тај догађај“ (стр. 118). Дакле, овдје се Ђорђевић показује као литерата, а ми други читаоци као да писца продужавамо погађајући овако ретроспективно које би то дјело могло бити: *Религија I* и *II*. Ђорђевић се тако озбиљно игра уво-

дећи и читаоце у ту игру, чиме књигу чини занимљивијом. Мислим да нема разлога да ова књига неће бити читана и то дуже вријеме од стране интелектуалног свијета веома различите провенијенције.

Summa summarum, Драгољуб Б. Ђорђевић нам је подарио једну *par excellence* драгоцену књигу о којој ће се засигурно пуно причати и водити разговори, прво, у оквиру социолошке струке, па онда и најшире у областима друштвених наука, а вјероватно ће додиривати и неке знатижељнике из области природних наука. Зато, колеги Драгољубу Б. Ђорђевићу можемо пожељети да нас на овај начин још који пут обрадује, пошто то он још може, а надамо се и да хоће.